

Nr 219.

Av herr **Lindström m. fl.**, om inrättande av ett forskningsinstitut för utförande av opinionsundersökningar.

Under senare år ha opinionsundersökningar enligt den s. k. Gallupmetoden vunnit alltmer ökad utbredning. Dessa undersökningar avsågo till en början väsentligen marknadsförhållanden och utvecklades sålunda ur enskilda producenters försök att erhålla kännedom om konsumenternas önsknings, behov och köpvillighet beträffande olika varor. Dessa kommersiella marknadsundersökningar utgöra alltjämt en huvuddel av det forskningsarbete, som utföres av de opinionsundersökningsinstitut som efter hand växt fram. Vid sidan härav har denna statistiska metodik i alltmer ökad utsträckning tagits i anspråk för att utröna medborgarnas inställning till olika politiska, social-ekonomiska och andra allmänna problem. Sådana undersökningar, vilka visat sig i hög grad intressera allmänheten, finansieras vanligen av tidningsorgan eller politiska intresseorganisationer, som abonnera på desamma och tillförsäkra sig ensamrätten till undersökningsresultatens publicering. I vårt land är det i huvudsak endast ett institut, nämligen Svenska Gallupinstitutet, som utför dylika opinionsundersökningar av större allmänt intresse.

Den metodik, som kommer till användning vid dessa undersökningar, är den s. k. samplingsmetoden, som i växande utsträckning utnyttjas även för andra slag av statistiska utredningar, exempelvis undersökningar rörande bostads- och levnadsförhållanden, försäkringsfrågor, jordbruksfrågor av både teknisk och ekonomisk innebörd, produktionsförhållanden, liksom inom medicinen och naturvetenskapen o. s. v. Metodiken grundar sig på det förhållandet, att även ett relativt litet urval av uppgifter om det är fullt representativt, d. v. s. inbegriper samma proportioner av olika delgrupper som en fullständig undersökning skulle göra, med en begränsad, mätbar osäkerhetsmarginal, kan ge en riktig »miniatyrbild» av de förhållanden man vill utreda. Ett urval av några få tusen personer, som fördelar sig på olika inkomstklasser, socialgrupper, näringsgrenar, landsdelar, stadsbygd och landsbygd, köns- och åldersgrupper av befolkningen etc. på samma sätt som den totala befolkningen i landet, kan sålunda förväntas vara tillräckligt för att ge en någorlunda representativ bild av exempelvis hur folk i allmänhet tycker och tänker i olika hänseenden.

Det säger sig emellertid självt, att denna metodik erbjuder vissa svårigheter och att den måste handhavas med stor varsamhet. Även om resultaten i åtskilliga kontrollerbara fall visat sig komma det verkliga läget förvånansvärt nära, föreligga i själva verket åtskilliga felkällor. Flertalet opinionsundersökningar avse förhållanden, som icke till rimliga kostnader på annat sätt kunna studeras. De institut som utföra dessa undersökningar

åtaga sig därför ett betydande ansvar och bära åtnjuta förtroende för oomtvistlig vetenskaplig objektivitet.

I första hand är det givetvis angeläget, att det urval av befolkningen som utfrågas vid undersökningarna verkligen är fullt representativt, d. v. s. att olika delningsgrupper bli företrädda i så riktiga proportioner som möjligt. I detta avseende torde man redan ha hunnit långt, men problemet är av begripliga skäl synnerligen komplicerat, och det torde vara i starkt behov av ytterligare undersökning. En annan felkälla ligger i den frestelse som en undersökningsagent kan utsättas för att själv på måfå fylla i svar utan att företaga intervjuer för att på så sätt begränsa sitt arbete. Visserligen torde dylikt fusk vara förhållandevis lätt att upptäcka, om det bedrivs i stor omfattning och ofta upprepas, ty svaren från vederbörande agent komma då att på ett tydligt sätt avvika från de svar, som insamlas av andra agenter med likartade undersökningsområden; dessutom kunna kontrollundersökningar företagas. Men även ett begränsat och därför mera svårupptäckt fusk kan bidra till att göra undersökningsresultaten mindre exakta. Den kanske allvarligaste felkällan är den som ligger i själva frågetekniken. En fråga måste vara formulerad så att den verkligen passar till problemets sakliga innehåll. Den bör vidare kunna begripas av alla, som kunna tänkas ha tagit ställning till densamma. Den får slutligen icke vara suggestiv, d. v. s. inte genom själva sin formulering fresta den tillfrågade att svara i viss riktning. I dessa avseenden är det desto svårare att komma till ett gott resultat, eftersom varje ny undersökning förutsätter nya studier för att man skall kunna få frågorna formulerade på ett sätt som på en gång är sakligt relevant och förståeligt utan att den tillfrågade samtidigt »leds» i viss riktning. Ett sätt att kontrollera, att frågeformuleringen verkligen är lämplig och »neutral», är att företaga en s. k. split lallot, varvid olika formuleringar användas för olika grupper av tillfrågade personer; det blir härigenom möjligt att få en uppfattning om huruvida undersökningsresultatet påverkas av frågans formulering eller icke.

I ytterligare ett viktigt hänseende kunna opinionsundersökningar ge ett vilseledande intryck. Det gäller själva urvalet av de undersökningar som göras och framför allt av de undersökningar som publiceras. Det ligger i sakens natur, att de, som beställa undersökningar från ett opinionsundersökningsinstitut, ofta välja ämnen av den karaktär, att de kunna förvänta undersökningsresultat, som tyda på en för dem förmånlig folkopinion. Om emellertid undersökningsresultaten likväl icke skulle te sig för dem förmånliga, komma de att frestas att icke publicera dessa resultat. Följden blir, att det helt eller övervägande publiceras sådana undersökningar, vilkas resultat te sig fördelaktiga eller åtminstone neutrala från beställarnas intressesynpunkter, medan andra undersökningar icke bli gjorda eller, om de bli gjorda, i varje fall undertryckas. Då beställarna av naturliga skäl väsentligen representera de penningstarka grupperna inom samhället, händer sålunda lätt, att den beskrivning av folkopinionen, som dessa undersökningar ge, blir i viss mån »tendentiöst ofullständig» och därmed i icke ringa grad snedvri-

den på ett sätt som motsvarar dessa penningstarka gruppers intressen. Den tendens kan ytterligare skärpas i den mån man vid publiceringen av resultatet från varje enskild undersökning utesluter eller endast i förbigående berör sådana uppgifter, som vederbörande beställare icke finner fördelaktiga, men däremot särskilt framhäver de resultat, som peka i för beställaren förmånlig riktning. Om man dessutom i kommentaren till undersökningsberättelsen underlåter att beröra vissa felkällor eller endast framhäver dem i de sammanhang, där detta ter sig påkallat med hänsyn till beställarens intressen, blir intrycket av undersökningen i än högre grad felaktigt.

Det är sålunda ett flertal olika svårigheter, som måste bemästras vid utförande av opinionsundersökningar. Det torde emellertid finnas goda utsikter att i hög grad bemästra dem under förutsättning att undersökningarna utföras av ansvarsmedveten och vältränad personal under vetenskapligt skolade ledare, som behärskas av ambitionen att lämna ifrån sig sakligt relevanta och objektivt riktiga undersökningsresultat och som därför också kunna förutsättas ständigt arbeta med uppgiften att genom forskning och experiment ytterligare fullkomna metoderna för felkällornas undanröjande.

När undersökningarna bedrivs av kommersiellt organiserade företag, föreligger dock ingen garanti för att den professionella standarden genomgående blir så hög som måste erfordras. Svenska Gallupinstitutet, som är ett sådant rent kommersiellt företag, har visserligen utfört flera undersökningar av stort allmänt intresse, och dess arbete har sålunda i vissa hänseenden varit framgångsrikt. Dock har det i flera sammanhang ådragit sig anmärkningar, som allvarligt rubbat förtroendet för dess undersökningar. Det har härigenom blivit ännu svårare än eljest behövt bli fallet för detta institut att vinna kunder även från andra än de särskilt penningstarka grupper, som av naturliga skäl alltid dominera bland beställarna.

Svenska Gallupinstitutet har sålunda vid vissa tillfällen organiserat undersökningar på ett sätt, som varit ägnat att få fram ett för beställarna önskligt resultat. Vid en undersökning för något år sedan frågades följande: »Tycker Ni, att den sittande regeringen givit tillräckligt klara besked om hur långt den tänker utsträcka den statliga kontrollen över näringslivet, eller tycker Ni, att regeringen mer än nu behöver klargöra sina syften i detta hänseende?» Denna fråga måste anses så formulerad, att den inbjuder till ett förnekande av de lämnade beskedens tillräcklighet. Det är vidare att märka, att det inte i samma sammanhang ställdes någon fråga om huruvida andra partier gett tillräckligt klara besked respektive vilket parti, som gett de utförligaste beskedet. Den avgörande kritiken mot undersökningen är emellertid, att resultatet bli helt meningslösa, om de inte ställas i samband med huruvida de tillfrågade personerna alls tagit del av de besked, som lämnats, eller icke. Svaren på den framställda frågan borde ha redovisats särskilt för dem, som läst arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vilket antagits som regeringsprogram av den sittande regeringen eller som tagit del av de politiska informationerna i arbetarpressen, som på ett vida mer fullständigt sätt och på mera framträdande plats återger deklarerationer från regeringshåll än den bor-

gerliga pressen, vilken svarar för över 80 procent av tidningscirkulationen. Det hade då säkerligen visat sig, att den majoritet av tillfrågade personer, som ansåg regeringens besked otillräckliga, till alldeles övervägande del helt enkelt underlätit att göra sig underkunnig om de besked som verkligen getts. Ett sådant undersökningsresultat hade visserligen inte varit på något sätt sensationellt, men det hade å andra sidan varit väsentligt mera sakligt relevant än det resultat som framkom med den faktiska använda metodiken. Det är slutligen att märka, att det vid tiden för denna undersöknings företagande i den borgerliga pressen fördes en kraftig propaganda, som just gick ut på att regeringen lämnat otillräckliga besked; det är inte uteslutet, att detta delvis skedde just därför, att man härigenom ville påverka undersökningsresultaten.

Vid en annan undersökning, som företogs i november 1945, frågades bl. a.: »Tror Ni, att industrien i sin helhet skulle drivas och utvecklas bättre, om den övertoges av staten?» På denna fråga svarade 18 procent av de tillfrågade, att det skulle bli »bättre i statlig drift», 47 procent däremot ansågo, att det var »bättre nu», 11 procent svarade »ingen skillnad» och 24 procent »vet inte.» Detta undersökningsresultat utnyttjades i den borgerliga pressen för att visa, att regeringen icke hade folket bakom sig i sina »socialiseringsplaner». Och det är alldeles tydligt, att det just var för att kunna utnyttjas på detta sätt, som undersökningen företogs. I själva verket kan emellertid ur detta undersökningsresultat alls icke utläsas någonting angående folkets inställning till regeringens planer. Frågan var ur den synpunkten fullständigt irrelevant, eftersom i arbetarrörelsens efterkrigsprogram påyrkas förstatligande endast i vissa fall, där detta är motiverat av speciella skäl, särskilt när man icke på annat sätt kan undanröja monopolistisk prisbildning eller miss-hushållning, medan däremot den enskilda företagsformen förordas i alla sådana fall, där den visar sig vara ur sociala och ekonomiska synpunkter effektiv. Men även oavsett detta förhållande, att frågan om totalförstatligande av industrien icke tagits upp från något ansvarigt politiskt håll, måste det te sig som ur undersökningsteknisk synpunkt direkt felaktigt att som enda alternativ till status quo taga upp ett i vårt land så verklighetsfrämmande ytterlighetsalternativ som totalförstatligande och fullständigt utesluta alla mera realistiska mellanalternativ, exempelvis: förstatligande i speciella fall; ökad samhällelig kontroll utan förändring i ägoförhållandena; demokratisering av hushållningen genom ökad utbredning av kooperativa företagsformer, genom inrättande av permanenta branschråd med representation för företagare, löntagare och konsumenter etc. De många medborgare, som icke skulle anse det fördelaktigt att totalförstatliga hela industrien men som däremot mena att det skulle vara lämpligt att på ett eller annat sätt förändra industriens organisationsformer i demokratisk riktning, ha säkerligen varit oförmögna att på denna fråga lämna ett svar som verkligen återgivit deras uppfattning. Skulle man likväl söka tolka undersökningsresultaten sådana som de föreligga, skulle de snarast anses tyda på en förvåningsvärt starkt utbredd radikalitet i denna fråga och icke — som man sökt göra gällande —

på någon särskilt utpräglad konservativism. Om verkligen 18 procent av medborgarna anse, att ett totalförstatligande av industrien skulle vara till fördel, och sammanlagt 29 procent, att det i varje fall icke skulle skada, är detta väsentligt mer än man kunde vänta med hänsyn till att väljarkåren icke inbegriper mer än 11 procent kommunister. Och nästan ännu mer anmärkningsvärt är, att de tillfrågade socialdemokrater, som skulle ansett ett totalförstatligande av industrien fördelaktigt, voro föga färre (29 procent) än de som uttalade sig för status quo (35 procent). Men med allra största sannolikhet skulle även bland dem som uttalat sig för totalförstatligande en mycket stor del ha avgivit ett annat votum, om de haft fler alternativ till status quo än detta ytterlighetsalternativ att välja på. Hur man än söker tolka resultaten, blir slutomdömet sålunda, att denna undersökning utförts med hjälp av en så underhållig frågemetodik, att den icke ger något säkert och relevant svar. Det är nästan endast som ett exempel på hur sådana undersökningar icke skola utföras, som den har något intresse.

Att Svenska Gallupinstitutet på ett sätt, som måste anses synnerligen olämpligt för ett organ som framträder med vetenskapliga anspråk, står i beroendeförhållande särskilt till penningstarka kunder, framträdde kanske allra tydligast, när institutet i höstas, på initiativ av Dagens Nyheter, utfärdade publiceringsstopp på en redan till abonnerade tidningar utsänd undersökningsberättelse avseende svenska folkets inställning till Per Albin Hanssons regering. Ifrågavarande undersökning hade utförts dels i mars och dels i oktober. Enligt marsundersökningen hade 48 procent av de tillfrågade förklarat sig vara övervägande nöjda med regeringen och 12 procent övervägande missnöjda, medan återstoden var odeciderad eller svarade »vet inte». Detta undersökningsresultat hade icke publicerats. Efter den förnyade undersökningen i oktober, som utvisade att de övervägande nöjda ökats till 54 procent, medan de missnöjda minskats till 11 procent, hade det emellertid varit avsikten att båda undersökningarna skulle publiceras i ett sammanhang, och det var för detta ändamål, som undersökningsberättelsen utsändes till abonnenterna. I sista ögonblicket ansåg sig emellertid Dagens Nyheter ledning finna, att undersökningsmetodiken var mindre tillfredsställande och att undersökningen därför borde göras om efter annan metodik, innan publicering fick ske, och Gallupinstitutet böjde sig för denna åsikt. Det förefaller emellertid knappast sannolikt, att man underlåtit att publicera resultaten av undersökningen vare sig i mars eller i oktober, om dessa resultat gått i annan riktning än vad de gjorde. Det är att märka, att undersökningsmetodiken var densamma vid båda tillfällena, så att eventuella felaktigheter i densamma borde ha kunnat rättas, innan den sista undersökningen företogs och icke först sedan det befunnits, att resultaten tedde sig oförmånliga ur de politiska synpunkter, som företrädades av en ledande abonnent. Trots försöket att hejda offentliggörandet kom emellertid undersökningen till offentlig kännedom därigenom att ett par tidningar vägrade efterkomma anvisningen om publiceringsstopp.

Den här anförda axplockningen ur kritiken mot Svenska Gallupinstitutet

torde vara tillräcklig för att ådagalägga, att det i varje fall icke är lämpligt att kommersiellt företag ensamt utför undersökningar av denna typ.

Det konstitutiva för ett demokratiskt samhälle är ju, att folkopinionen blir av avgörande betydelse för landets styrelse. I första hand gäller detta givetvis om den folkopinion, som kommer till uttryck vid allmänna val. Men även mellan valen är det av stort intresse att följa växlingarna i folkopinionen. Det är vidare av intresse att erhålla kunskap om folkuppfattningen i konkreta specialfrågor: vid valtillfällena kommer nämligen denna endast i begränsad utsträckning till synes, eftersom medborgarna då i allmänhet ge uttryck endast åt en mera allmän inställning. Det är slutligen för det demokratiska upplysningsarbetet av väsentligt värde att få en föreställning om i vad mån folkopinionen i skilda frågor påverkas av riktiga eller oriktiga uppfattningar om faktiska förhållanden. I alla dessa och andra hänseenden torde det vara möjligt att genom opinionsundersökningar erhålla kompletterande informationer, som visserligen icke alls kunna ersätta den kunskap som exempelvis politiska representanter vinna genom direkt kontakt med valmännen men som dock böra kunna ge väsentligt ökad säkerhet vad gäller rent kvantitativa mått. Inte minst kunna sådana på systematiska undersökningar grundade informationer vara av värde som hälsosamma korrektiv, när vissa delar av pressen, såsom ofta sker i syfte att utöva påtryckning på statsmakterna, söka frambesvärja konstlade »opinionsstormar», som i verkligheten mera uppröra tidningsredaktionerna än de djupa folkleden. För att sådana kompletterande informationer verkligen skola kunna bli av värde erfordras emellertid, att man är försäkrad om att de äro objektivt giltiga och inhämtats med hjälp av vetenskapligt tillfredsställande metoder och att de dessutom icke äro »tendentiöst ofullständiga». Detta är, av förut angivna skäl, av väsentlig vikt för demokratin. Tillgodoses icke dessa krav, komma opinionsundersökningar av denna typ att i värsta fall helt motverka ifrågavarande demokratiska syften och i stället ingå som led i den fabrikation av »opinionsstormar», som nyss berörts. Som vi här angivit, ha tendenser i sådan riktning icke saknats.

Det är knappast att förvänta, att gallupundersökningar komma att företagas i minskad omfattning eller att det här rent av skulle röra sig om en snabbt övergående »modefluga». Snarare kan man förvänta, att undersökningar av detta slag komma att öka i omfattning och betydelse. Under sådana förhållanden måste även den, som eventuellt ställer sig tveksam till nytan av gallupundersökningar, anse en sanering på detta område erforderlig. Det synes oss, som om en sådan sanering skulle åstadkommas på bästa sätt, om det nuvarande kommersiellt organiserade opinionsinstitutet finge konkurrens från ett offentligt eller halvoffentligt undersökningsinstitut, som kunde anknytas till en statistisk eller socialvetenskaplig institution vid högskola eller universitet och dessutom borde ställas under en styrelse, vari bl. a. olika folkliga organisationer skulle vara representerade. På längre sikt torde det åtminstone finnas vissa utsikter till att ett sådant institut skulle kunna ekonomiskt bära sig. Man får dock i varje fall räkna med vissa startkostna-

der. Det är heller inte uteslutet att även i fortsättningen ett visst underskott kan uppstå, eftersom arbetet vid detta institut bör bedrivas med särskild vetenskaplig noggrannhet, vartill kommer att sådana undersökningsresultat, som äro av mera allmänt intresse, icke böra förbehållas endast åt enskilda beställare utan tvärtom i största möjliga utsträckning böra publiceras eller i varje fall hållas tillgängliga för allmänheten. En sådan politik kan otvivelaktigt minska inkomsterna från enskilda beställare, även om vissa motverkande anordningar kunna tänkas, t. ex. genom att abonnerande tidningsorgan få åtnjuta ensamrätt till resultaten under en vecka, varefter en mera fullständig redogörelse publiceras genom institutets egen försorg. Skulle vissa nettokostnader uppstå även på längre sikt, kunde dessa eventuellt fördelas mellan staten och de anslutna organisationerna.

Vi tillåta oss sålunda hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Konungen ville hemställa om utredning i frågan om inrättande av ett offentligt eller halv-offentligt forskningsinstitut, som, med anknytning till lämplig vetenskaplig universitets- eller högskoleinstitution och under inseeende av bl. a. folkliga organisationer, skulle ha till uppgift att utföra vederhäftiga opinionsundersökningar enligt statistisk samplingsmetod och att sörja för att resultaten av undersökningarna, i den mån de äro av allmänt intresse, i så fullständig form som möjligt publiceras eller eljest hållas tillgängliga för allmänheten.

Stockholm den 23 januari 1947.

Rickard Lindström.

Lars V. Lindén.

Einar Eriksson.

Ruben Wagnsson.

Axel Uhlén.

Emil Ahlqvist.

Oscar Olsson.

John Sandberg.

G. Heüman.

Lage Svedberg.

Henry Johansson.

Rob. Krügel.

Birger Andersson.

A. Gillström.

H. Sten.

William Ohlsson.